

ОКТОБАРСКА РЕВОЛУЦИЈА И УВОЂЕЊЕ ДРЖАВНОГ МОНОПОЛА(*) СПОЉНЕ ТРГОВИНЕ

1. За младу Совјетску републику створену у социјалистичкој октобарској револуцији један од значајних и неодољних задатака било је задовољење таквог система економских односа са капиталистичким светом који би одговарао новим производним односима у земљи, гарантовао заштиту народне привреде од економске агресије империјализма и пуно потчињавање спољне трговине интересима социјалистичке изградње (1). Совјетска власт је од првих дана револуције почела да изграђује нову организацију економских односа са страним државама, чији је крајњи циљ био да држава у потпуности узме у своје руке вођење спољне трговине.

Одмах после револуције совјетска влада је донела низ мера које су имале за циљ да ограниче и одстране буржоазију из области спољне трговине. Високи Савет народне привреде је већ у току децембра 1917. године донео више одлука којима је регулисао увоз и извоз робе, ограничавао или забрањивао делатност капиталистичких предузећа у области спољне трговине, а крајем децембра забранио је у потпуности увоз луксузне робе.

Декрет Савета народне привреде од 29. децембра 1917. године о увођењу система дозвола и забрана у спољној трговини (2) предвиђао је да искључиво право издавања дозвола за увоз и извоз робе има Савет спољне трговине народног комесаријата за трговину и привреду (3). На овај начин уведена је државна контрола извоза и увоза робе. Без одобрења Комесаријата ни једна пошиљка робе није могла да пређе границу, а увоз и извоз робе без дозволе сматран је контрабандом. Увођење система увозних и извозних дозвола представљало је прву општу меру социјалистичког карактера у регулисању спољне трговине после победе револуције. Средства добијена од продаје извезене робе улазила су у државну касу, а приватни трговци — они којима је била издата дозвола за извоз и увоз робе, имали су право само на одређени део зараде, и то у виду награде из комисионог посла. Иначе, приватне трговачке организације су могле добити дозволу за извоз или увоз у овом периоду само за оне робе за које нису биле заинтересована државна и задружна предузећа.

(1) Тимофеев: Исторический оцѣт государственной монополии внешней торговли СССР, *Внешняя торговля*, 1967, Но 7, стр. 24.

(2) Уредба о привременом поретку у области спољне трговине.

(3) Савет су сачињавали представници државних и задружних предузећа и неколико приватних предузећа.

(*) Реферат за научни скуп „Октобарска револуција и народи Југославије“, Котор, 24—28. октобар 1967.

Увођењем система увозних и извозних дозвола били су створени услови за даље кораке совјетске власти у регулisaњу спољне трговине. Први даљи корак представљала је национализација спољне трговине, извршена 22. априла 1918. године.

2. Декрет о национализацији спољне трговине донет је 22. априла 1918. године од стране Совјета народних комесара и представљао је основни акт за предузимање свих других мера и доношење прописа којима се регулише и контролише спољна трговина. У свом првом делу декрет предвиђа: „Сва спољна трговина се национализује. Трговачке уговоре о куповини и продаји било које робе са страним државама и појединим трговинским предузећима закључују у име Руске Републике за то специјално овлашћени органи. Сви трговачки уговори закључени мимо ових органа са иностранством у вези са увозом и извозом забрањују се.“ У другом делу Декрет садржи одређивање органа који руководе спољном трговином: Народни комесаријат трговине и индустрије. Трећи, четврти и пети део Декрета садрже правила о установљавању при Народном комесаријату за трговину и индустрију Савета за спољну трговину, одређујући његов састав, надлежности и функционисање. Савет за спољну трговину је био основан ради организације увоза и извоза. Он се састојао од представника државних органа, установа и организација одређених у самом тексту Декрета.

Национализација спољне трговине је поставила темељ и представља правни основ за увођење државног монопола спољне трговине. Она је дефинитивно лишила приватне предузетнике не само материјалних средстава за трговину него и права на вођење спољне трговине. Она је истовремено предодредила правац и карактер даљег развика организационих форми спољне трговине СССР.

Државни монопол спољне трговине представља један од основних принципа совјетског социјалистичког уређења. Приликом доношења првог совјетског устава 1924. године он је предвиђен у уставу као један од основних уставних принципа (1).

Увођење државног монопола спољне трговине представљало је акт од историјског значаја не само са Совјетски Савез и његове односе са капиталистичким светом, у чијем заокружењу — политичком и привредном — је тада, као и дуги низ каснијих година живео, већ и за све доцније створене социјалистичке државе. Тај монопол је представљао моћан инструмент за заштиту националне привреде, нарочито у периоду њене обнове и изградње.

Велика је улога Лењина у увођењу и остварењу државног монопола спољне трговине у Совјетском Савезу. И после увођења монопола спољне трговине у Партији је постојала струја која је била против овог монопола и захтевала његово укидање и замењивање заштитом националне привреде царинама (5). Лењин је говорио да „никаква царинска

(1) Чл. 14. Устава предвиђа: „Савез Совјетских Социјалистичких Република ће бити надлежан да врши преко највиших органа власти и управе: . . . б) спољну трговину, као монопол државе“.

(5) Е. Т. Усенко: Организација спољне трговине СССР; реферат поднет на III Међународном саветовању привредника и правника у Загребу, септембра 1966, стр. 2.

политика у епохи империјализма не може бити делотворна између сиромашних и невероватно богатих земаља и да пролетаријат уопште није у стању да изгради своју индустрију, да створи од Русије индустријску земљу без њене одбране искључивим монополем спољне трговине, а никако царинском политиком. Сваки други протекционизам у условима савремене Русије представља потпуно фиктиван папирни протекционизам, који пролетаријату ништа не пружа ⁽⁶⁾.

Основни правни принцип државног монопола спољне трговине састоји се у томе да се обављање спољне трговине налази у искључивој надлежности совјетске државе у лицу њених високих органа државне власти и органа државне управе ⁽⁷⁾.

Суштина државног монопола спољне трговине највише је изражена у резолуцији пленума ЦК РКП од 5. октобра 1925. године. У Резолуцији се каже да је „суштина државног монопола спољне трговине у томе да држава сама руководи спољном трговином преко за то специјално основаног органа (Народни комесаријат спољне трговине); да одређује које организације, у којим областима и у ком обиму могу да воде непосредне послове спољне трговине; да утврђује, зависно од развоја привреде и социјалистичке изградње уопште, посредством увозно-извозног плана, шта и у којим количинама може бити извезено из земље а шта увезено у земљу; да употребом система дозвола и контингената непосредно регулише увоз и извоз и друге спољнотрговинске операције”.

Обим државног монопола спољне трговине временом се мењао. Данашњи совјетски аутори сматрају да државни монопол спољне трговине не значи само монопол у обављању увозних и извозних операција. Његов значај је много шири. Монопол спољне трговине протеже се на све облике економских веза са страним државама ⁽⁸⁾. Овде се у првом реду мисли на савремене облике техничке и економске помоћи, чији конкретни вид чине изградња целокупних индустријских постројења, предузећа или извоз односно увоз инвестиционе опреме. Државни монопол спољне трговине простире се не само на уговоре о увозу и извозу робе него и на девизне послове и послове превоза и осигурања ⁽⁹⁾.

3. Из државног монопола спољне трговине органски проистиче и чини његов саставни део монопол државе у области страних средстава плаћања. На ово је Лењин указао у писму за пленум Централног комитета од 3. децембра 1922. године о неопходности и значају монопола спољне трговине за Совјетски Савез ⁽¹⁰⁾.

Важан услов за остварење државног монопола у погледу девиза представљало је ликвидирање финансијске и друге зависности социјалис-

(6) В. И. Ленин: Полное собрание сочинений, том 45, стр. 335—336.

(7) А. Голдштајн: Државни акти и вањскотрговински уговори, Загреб, 1966, стр. 47.

(8) А. М. Смирнов: Международные расчеты и кредитные отношения внешней торговли СССР, Внешторгиздат, 1960, стр. 20.

(9) П. А. Черяков: Организация и техника внешней торговли СССР, Внешторгиздат, 1958, стр. 10.

(10) Ф. Быстров: Развитие валютной монополии в СССР, *Внешняя торговля*, 1967, стр. 6.

тичке државе од страног капитала, што је дошло до изражаја у поништењу иностраних зајмова и национализацији приватне имовине странаца у области индустрије, саобраћаја, банкарства и других области привреде, а у оквиру опште национализације спроведене од стране совјетске државе. На основу ових мера била је обезбеђена концентрација у рукама државе страних средстава плаћања и њихово коришћење у интересу развоја социјалистичке привреде.

Суштина државног монопола у погледу страних средстава плаћања састоји се у концентрацији девизних средстава у рукама државе и њиховом најефикаснијем коришћењу за развој народне привреде.

4. Државни монопол спољне трговине остварује се кроз две основне функције: функцију регулisaња и контроле спољне трговине и функцију непосредног обављања спољнотрговинских операција. У погледу начина на који су ове функције оствариване, као и органа и организација преко којих су оствариване, у разним периодима времена и у историјском развоју система спољне трговине постоје одређене особености. Оне су биле диктиране разлозима економског и политичког карактера везаним за привредни раст совјетске привреде и за међународни положај совјетске државе. У даљим излагањима размотрићемо начине и органе преко којих су се ове две функције државног монопола спољне трговине остваривале. Овакав начин излагања мислимо да ће боље истаћи све оне основне промене које су се током педесет година постојања совјетске државе дешавале у овој области, него ако бисмо приступили заједничком проучавању ових по карактеру различитих функција у појединим временским раздобљима карактеристичним за развој совјетске привреде и државног и друштвеног уређења.

5. *Регулisaње и контрола спољне трговине.* — Функција регулisaња и контроле спољне трговине дата је увођењем државног монопола спољне трговине (а и у месецима који су претходили његовом увођењу) и остала је до данас у рукама највиших органа државне власти и управе.

На основу Декрета о национализацији и у циљу његове даље рада и примене донет је низ прописа који су требали да учврсте и организационо поставе државни монопол спољне трговине (11). Међу овим мерама посебно се истиче Уредба о организацији спољне трговине и робне размене РСФСР, од 11. јуна 1920. године. Ова Уредба, потврђујући принципе државног монопола спољне трговине, установила је организационе форме које су одговарале задацима спољне трговине тога времена. Државно руковођење спољном трговином дато је у надлежност Комесаријату за спољну трговину. У његовој надлежности налазило се руковођење национализоване спољне трговине и робне размене Руске Републике. Он је уживао искључиво право увођења свих спољнотрговинских односа са иностранством, спроводио је све потребне мере и остваривао, преко одговарајућих органа, све операције везане за увоз и извоз робе. На овај

(11) Уредба Совјета Народних комесара РСФСР „О мерама за спровођење национализације спољне трговине“ од 30. априла 1919; Уредба о спољној трговини од 13. марта 1922, Уредба о спољној трговини од 16. октобра 1922. и Уредба о спољној трговини од 12. априла 1923.

начин Народни комесаријат спољне трговине уједињено је у себи и регулаторну и оперативну функцију државног монопола спољне трговине. Истом Уредбом организационо је постављен и Савет за спољну трговину. Овај савет је доносио општи план спољнотрговинске опште размене и решавао сва питања која су се појављивала између државних органа у вези са спољном трговином. Савет се, као и раније Комисија, састојао од представника разних државних органа и установа.

У периоду од 1917—1920. године биле су предузете мере које су обезбедиле установење монопола државе у погледу страних средстава плаћања и злата. Извршена је конфискација и забрањен промет злата и других драгоцених метала (12). Уведена је обавезна продаја Народном комесаријату за финансије стране валуте коју су код себе имала приватна лица и државне и друге установе и организације, и то по утврђеном курсу (13). Уведена је владина контрола свих уговора везаних за пренос валуте преко границе.

Обнављање трговинских веза са капиталистичким државама, које је наступило после престанка војне интервенције и скидања економске блокаде, захтевало је јединствено иступање на светском тржишту Руске Републике са свим осталим совјетским републикама. Ова јединственост је постигнута закључивањем двостраних уговора између Руске Републике и осталих совјетских република. У уговорима је било предвиђено да ће све совјетске републике у њиховој спољној трговини представљати већ формиран државни апарат за спољну трговину Руске Републике, као и да ће прописи и мере у области спољне трговине донете од стране Руске Републике важити и бити примењиване и на спољнотрговинске односе и операције осталих совјетских република са страним државама (14).

Са усвајањем Нове економске политике (НЕП) организација спољне трговине морала је да претрпи извесне измене. Декретом Совјета народних комесара од 9. августа 1921. године укинута је раније искључиво обављање спољнотрговинског промета преко Народног комесаријата спољне трговине или под његовим непосредним и директним руководством. Комесаријат је због свих ових промена претрпео и организационе измене. Оперативна функција је била јасно одвојена од контролне и регулаторне. С тим у вези била је основана и специјална управа за организацију и регулисање спољне трговине. Ово подвајање функција имало је за последицу побољшање рада органа који су водили политику спољне трговине и могућност ширег и бољег планирања и праћења спољнотрговинске размене и делатности. С тим у вези биле су уведене и нове мере: контингентирање и лиценце.

У периоду борбе за индустријализацију (1926—1934) организација спољне трговине добија коначно свој формиран лик. Врши се дефини-

(12) Уредба ВЦИК од 14. XII 1917. о ревизији сефова. Уредба ВСНХ од 12. I 1918. о установењу монопола у трговини златом и платином. Декрети СНК од 15. IV и 25. VII 1920. о реквизицијама и конфискацијама.

(13) Уредба Народног комесаријата за финансије од 3. X 1918.

(14) Образовањем Савеза Совјетских Социјалистичких Република руковођење спољнотрговинском делатношћу на основу државног монопола спољне трговине прешло је у надлежност СССР-а, а све раније мере предузете од Руске Републике биле су признате и важиле за целокупну територију СССР.

тивна подела између функције регулисања и контроле спољне трговине и функције њеног непосредног обављања. У вези са овом поделом следиле су и одређене организационе промене у државном апарату. Одлуком Совјета народних комесара од 18. новембра 1925. године Народни комесаријат спољне трговине и Народни комесаријат унутрашње трговине спојили су се у јединствени Народни комесаријат за трговину. С обзиром да су ови комесаријати и даље вршили регулаторну и контролну функцију, то сједињавање је омогућило да се ова функција са још више успеха остварује. Тим више што је у овом периоду била веома јака везаност националне економије па и унутрашњег тржишта за спољно тржиште, одакле су долазиле машине и остала оруђа неопходна за индустријализацију земље. Па ипак, због специфичних потреба спољнотрговинског промета, и у оквиру овако јединственог Комесаријата установљена је Управа за послове са иностранством као орган који је вршио планирање, регулисање и контролу спољне трговине.

Касније, са општом реорганизацијом спољне трговине у току 1930. године извршено је поновно и овог пута дефинитивно организационо раздвајање између спољне и унутрашње трговине. Одлуком Совјета народних комесара од 29. новембра 1930. године извршено је формирање Народног комесаријата СССР за унутрашњу трговину и Народног комесаријата за спољну трговину СССР.

Раздвајање поменуће две функције државног монопола спољне трговине имала је за резултат сужавање обима рада а тиме и значаја трговинских представништава СССР-а у иностранству. Наиме, остваривање монопола спољне трговине наметало је потребу да држава има специјалне органе не само у земљи него и ван ње. Такве државне органе који остварују у иностранству права СССР-а у области његовог монопола спољне трговине представљала су и представљају трговинска представништва. Она су оснивана у оним државама које су прихватале њихово отварање. Прво трговинско представништво отворено је у Италији на основу трговинског уговора СССР и Италије из 1924. године.

Уредбом Совјета народних комесара од 1933. године о трговинским представништвима и трговачким агентурама СССР-а у иностранству одређен је правни положај трговинских представништава и агентура и принципи и обим њиховог пословања. Ова Уредба је још увек на снази. Према њој функције трговинских представништава су: помагање развоја трговинских односа између држава уговорница; заступање интереса своје државе у датој држави у погледу свега што се односи на спољну трговину; регулисање, у име своје државе, трговинских операција са другом државом уговорницом; вршење спољнотрговинских операција у другој држави уговорници у име своје владе.

Пошто трговинско представништво има трговински карактер, оно представља саставни део посланства своје државе са свим међународно-правним последицама које из тога произилазе. У трговинским споразумима СССР-а предвиђено је да се трговински представник и његов заменик користе свим правима и привилегијама које имају чланови дипломатског

представништва. Просторије у којима је смештено представништво уживају екстериторијалност и оно има право да се користи шифром⁽¹⁵⁾.

Трговинско представништво послује у име владе СССР и оно одговара само за оне спољнотрговинске послове које закључи или за које гарантује трговинско представништво у земљи у којој оно има седиште и које потпише овлашћено лице⁽¹⁶⁾.

Све касније реорганизације у спољној трговини имале су парцијални карактер и углавном су тежиле побољшању и прилагођавању изнетих и усвојених основа организације руковођења и контроле спољне трговине. С овим у вези треба напоменути да је 1946. године са општим изменама назива народних комесаријата, народни комесаријат спољне трговине постао Министарство спољне трговине.

Према данашњој организацији спољне трговине Совјетског Савеза функција регулисања и контроле спољне трговине подељена је између више државних органа. То су Савет министара СССР, Министарство спољне трговине и Државни комитет Савета министара за спољнотрговинске односе⁽¹⁷⁾.

Функцију планирања и општег руковођења спољном трговином врши Министарски савет СССР-а. Министарски савет СССР-а, у складу са јединственим планом народне привреде, који доноси Врховни совјет СССР, утврђује планове извоза и увоза које припремају одговарајуће установе, планове испоруке опреме и указивања техничке помоћи за предузећа и постројења која се подижу у иностранству од стране совјетских предузећа, валутни план и план спољнотрговинског транспорта робе. Он склапа привредне споразуме са страним државама. Министарски савет руководи установама које непосредно управљају у области спољне трговине и доноси нормативне акте у тој области. Он утврђује које организације могу обављати непосредне операције у области спољне трговине и одлучује о оснивању нових спољнотрговинских организација⁽¹⁸⁾.

Функцију непосредног регулисања спољне трговине и контроле над њеним остварењем врши Министарство спољне трговине и делимично Државни комитет за спољне економске односе. Министарство спољне трговине издаје дозволе за извоз и увоз робе као и девизна одобрења, утврђује редослед транспорта робе преко државне границе, утврђује правила о преузимању робе у иностранству, о састављању и отпремању докумената уз робу која се испоручује у циљу извоза. Наредбе и инструкције Министарства спољне трговине обавезне су за све органе и организације који учествују у остварењу спољне трговине.

Министарство спољне трговине врши надзор над поштовањем правног режима спољне трговине од стране свих органа и организација који учествују у спољној трговини и контролу над извршавањем трговинских

(15) О. Усенко, *op. cit.*, стр. 11.

(16) К. Бахтов: Торговые представительства Союза ССР за границей, *Внешняя торговля*, 1958, No 4, стр. 54.

(17) Генкин и др.: Правовое регулирование внешней торговли СССР, Москва, 1961, стр. 22 и сл.

(18) Усенко, *op. cit.*, стр. 6.

уговора, трговинских и платних споразума као и других међународних споразума СССР-а који улазе у његову надлежност. Министарство спољне трговине има право да забрани или ограничи трговинске операције са појединим земљама.

Наведене функције у области регулације и контроле спољне трговине Министарство врши било непосредно било преко опуномоћеника при министарским саветима савезних република и у појединим економским центрима земље, односно преко трговинских представништава СССР-а, трговинских саветника и трговинских аташеа при посланствима и мисијама СССР-а у иностранству⁽¹⁹⁾.

б. Непосредно обављање спољнотрговинског промета. Увођење државног монопола спољне трговине није значило, као што је то његов историјски развој показао, да ће држава сама непосредно обављати спољнотрговинску размену са иностранством преко својих, државних органа⁽²⁰⁾.

После доношења Декрета о национализацији спољне трговине спољнотрговинске операције је остваривао било сам Комесаријат за спољну трговину, обједињујући на тај начин функцију руковођења спољном трговином са функцијом њеног непосредног обављања, било његови органи, или пак установе, организације и приватна лица уз претходно добијање одобрења од Комесаријата, који је одређивао начин закључивања сваког појединог уговора.

Извесне измене у организацији и спровођењу непосредне спољнотрговинске размене наступиле су у току 1920. године. Те године је престала војна интервенција и државе Антанте су прекинуле економску блокаду⁽²¹⁾, одлучивши да обнове трговинске односе са руским народом и то преко руских кооперација. Мада је била свесна правих намера ове политике, совјетска влада је, уочивши неопходност трговине са капиталистичким државама ради обнове и изградње народне привреде, прихватила ову нову политику страних држава и са свим потребним мерама предострожности извршила нужна прилагођавања. У том периоду су у низу држава била отворена одељења „Центросојуза“, „Селскосојуза“ и других кооперативних организација у форми трговачког друштва које је предвиђало право државе у којој је оно било основано. Преко ових друштава се обављао спољнотрговински промет, углавном путем компензационе размене⁽²²⁾.

(19) Усенко, *op. cit.*, стр. 7.

(20) У том смислу и Х. Берман: *Les aspects juridiques du commerce entre pays d'économie planifié et pays d'économie libre. Aspects juridiques du commerce avec les pays d'économie planifié* 1961, стр. 17 — примећујући истовремено да актуелни систем спољне трговине СССР-а приморала да се ревидирају извесне упрошћене представе које о њему постоје у несоцијалистичком свету.

(21) Али не и финансијску блокаду, која се састојала у ускраћивању, и то за дуги низ година, дугорочних финансијских zajmova Совјетском Савезу. У време војне интервенције примењивана је тзв. златна блокада, која се изражавала у томе да су крупне банке и фирме, а такође и неке владе одбијале да на име плаћања примају совјетско злато (тако су САД 1920. године донеле одлуку о забрани куповине совјетског злата). Европске државе су престале да бојкотирају совјетско злато после закључења трговинског споразума између РСФСР и Енглеске марта 1921.

(22) К. Воронов: Современная организация внешней торговли СССР, *Внешняя торговля*, 1966, No 8, стр. 35.

Са усвајањем НЕП-а и према декрету од 9. августа 1921. године дозвољавано је појединим привредним организацијама да закључују спољно-трговинске уговоре и да имају своје представнике у иностранству при тамо постојећим органима Комесаријата за спољну трговину. Исто тако је државним индустријским предузећима и другим крупним привредним организацијама као и кооперативним друштвима било дозвољено да непосредно остварују увозно-извозне послове, на основу посебних споразума са Народним комесаријатом спољне трговине и под његовом контролом⁽²³⁾.

У оквиру нове економске политике дошло је и до стварања мешовитих друштава. Ова друштва оснивали су како Народни комесаријат за спољну трговину тако и државне привредне организације. Мешовита друштва су по својој природи личила на акционарска друштва и у њима је био ангажован страни капитал. Сва та друштва су радила под контролом комесаријата за спољну трговину и била су дужна да своје пословне операције из извоза и увоза робе врше искључиво преко специјалних одељења трговинских представништава СССР-а у иностранству.

Даљи развој организације непосредног бављења спољнотрговинском делатношћу довео је у току 1930. године до укидања мешовитих друштава односно њиховог претварања у монополске свесавезне спољнотрговинске организације. Ове организације су добиле искључиво право обављања спољнотрговинске делатности са робом која је према номенклатури била одређена за њихово пословање са иностранством. На овај начин била је искључена могућност за друге привредне организације да иступају на иностраном тржишту. Уредбом Совјета народних комесара од 1935. године дато је свесавезним извозним и увозним спољнотрговинским организацијама право непосредног закључивања спољнотрговинских уговора са иностраним фирмама, и то како на територији СССР-а тако и у иностранству. На овај начин дошло је до смањења улоге трговинских представништава СССР-а у непосредном обављању спољнотрговинске размене. Овако постављена монополска предузећа, са нужним модификацијама у вези са развојем совјетске економије уопште, па и спољне трговине посебно, остала су да постоје све до данашњег времена.

Данас се као главни носиоци трговинске размене са иностранством појављују ове свесавезне спољнотрговинске организације. Трговинска представништва се скоро уопште не баве непосредно спољнотрговинским прометом. Према најновијим променама у овој области дозвољено је извесном броју крупних индустријских предузећа — непосредних произвођача, да самостално и непосредно учествују у спољнотрговинском промету. Ово је предвиђено у склопу последњих мера којима се тежи ширењу броја учесника у спољној трговини.

Свесавезне спољнотрговинске организације представљају самосталне субјекте права и обавеза — имају својство правног лица и за преузете обавезе одговарају својом имовином. Држава не одговара за обавезе ових организација, а оне не одговарају за обавезе државе. Тако је и у појединим међудржавним уговорима истакнута ова самосталност и независност спољнотрговинских организација. У уговору између СССР-а и Данске од

(23) А. Голдштајн, *op. cit.*, стр. 51.

17. VIII 1946. предвиђено је да „трговачки послови закључени без гаранције трговачког представништва од стране привредних организација совјетске државе, које су према совјетском праву независна правна лица, ангажују само ове организације и извршење из ових послова се може тражити само на њиховој имовини”.

Приликом закључења трговинских споразума којима се врши увоз робе, спољнотрговинске организације иступају у својству комисионера. Међутим, приликом вршења пословних операција везаних за извоз робе, спољнотрговинске организације купују робу од совјетских организација и продају је за свој рачун.

7. Увођење и остварење државног монопола спољне трговине које је започело одмах после победе октобарске револуције било је од великог политичког, економског и правног значаја уопште, а посебно у међународним оквирима.

Оно је пре свега значило стварање новог социјалистичког начина регулације економских односа из спољнотрговинског промета са иностранством, у коме је држава за себе задржала искључиво право регулације и контроле ових односа и промета. Државни монопол спољне трговине омогућио је Совјетском Савезу да издржи и савлада економску и финансијску блокаду капиталистичког света и да на новим социјалистичким, економским и политичким принципима изгради моћну националну привреду.

Борба за афирмацију државног монопола спољне трговине Совјетског Савеза представљала је у међународним оквирима и борбу за афирмацију оваквог начина регулације спољне трговине уопште.

Државни монопол спољне трговине довео је до ванредно велике употребе међудржавних трговинских и платних споразума као инструмената преко којих је држава непосредно остваривала своју функцију планирања и контроле спољнотрговинског промета. При томе постоји значајна разлика између ових уговора закључених са другим социјалистичким државама и оних закључених са капиталистичким државама. Уговори са првима служе остварењу узајамне економске сарадње и помоћи, засноване на узајамном усаглашавању планова народне привреде независних социјалистичких држава. Уговори са другима представљају с једне стране планирање економских потреба Совјетског Савеза према овим државама, а са друге стране штите планску економику од утицаја стихијног деловања светског капиталистичког тржишта.

Тако, када су после другог светског рата створене нове социјалистичке државе, оне су затекле већ изборену победу и међународно признање државног монопола спољне трговине. Иначе, све социјалистичке државе су приликом свог стварања прихватиле и спровеле совјетски начин решења економских односа са иностранством и на основама национализације спољне трговине и увођења државног монопола спољне трговине.

Основна правна карактеристика државног монопола спољне трговине, без обзира на друштвено-економски систем државе која га прихвата,

састоји се у томе да ниједна спољнотрговинска операција не може да се обави без претходне сагласности (одобрења) надлежног државног органа, и то без обзира ко су и какав квалитет имају странке у овом односу. Од државног монопола спољне трговине треба разликовати државни интервенционизам у спољној трговини, који данас представља једну општу појаву, условљену потребом заштите националне привреде. Државни интервенционализам значи ограничену контролу спољнотрговинског промета. На основу њега само за поједине спољнотрговинске операције потребна је сагласност (одобрење) државног органа. Ово обично било с обзиром на тервенционизам значи ограничену контролу спољнотрговинског промета

Конечно, међународно прихватање и признавање државног монопола спољне трговине имало је за последицу признање економског имунитета социјалистичке државе, који је дошао до изражаја кроз оснивање и рад трговинских представништава Совјетског Савеза у појединим капиталистичким државама, а управо се изражавао у дипломатском имунитету одређених службеника ових представништава, њиховој екстериторијалности и судском имунитету који уживају.

У области непосредног обављања спољнотрговинског промета државни монопол спољне трговине дошао је на одређени начин до изражаја и у независним и самосталним свесавезним спољнотрговинским организацијама. Наиме, ове организације уживају монопол извоза и увоза робе са листе производа која им је додељена, тако да је искључена њихова конкуренција како на унутрашњем, тако и на међународном тржишту.

Педесет година искуства у остварењу државног монопола спољне трговине представљају несумњиво драгоцену ризницу за друге, млађе социјалистичке државе. Различити облици организације планирања, руковођења, контроле и непосредног остварења спољнотрговинског промета у појединим социјалистичким државама представљају само нужан израз различитих путева остварења социјализма, у чије основе је уграђен државни монопол спољне трговине заснован на национализацији спољне трговине.

Др Добросав Митровић

РЕЗЮМЕ

Октябрьская революция и введение государственной монополии внешней торговли

Советская власть с первых дней революции приступила к новой организации осуществления экономических отношений с зарубежными странами, конечной целью которых было взятие полностью в руки государства ведение внешней торговли. После ряда первых революционных мероприятий, с национализацией внешней торговли в 1918 году был заложен фундамент введению государственной монополии внешней торговли, ставшей одним из основных конституционных принципов Советского Союза.

Государственная монополия внешней торговли выражается в двух основных функциях: функциях регулирования и контроля внешней торговли и функциях непосредственного совершения внешнеторговых операций.

Функции регулирования и контроля внешней торговли возникли со дня введения государственной монополии внешней торговли и они остались и до наших дней в руках высших органов государственной власти и управления. В статье дается обзор и излагается как развивалось регулирование указанных функций и развивались органы, их выполняющие.

Введение государственной монополии внешней торговли не означало, как это видно и из ее исторического развития, что государство само непосредственно, через своих государственных органов, осуществляет внешнеторговый оборот с границей. И здесь имелся свой известный, изложенный в статье, исторический путь развития, начиная с Октябрьской революции, приводящий к положению в наши дни, при котором основными носителями торгового обмена с границей являются всесоюзные внешнеторговые объединения.

Являясь самостоятельными и независимыми юридическими лицами, уполномоченными соответствующими государственными органами на заключение внешнеторговых сделок, отвечающими по своим обязательствам имуществом, на которое может быть обращено взыскание, эти объединения располагают монополией на экспорт и импорт товаров, строго по указанной им номенклатуре, что исключает их взаимную конкуренцию и на внутренних и на внешних рынках.

В заключение автор подчеркивает политическое и правовое значение введения государственной монополии внешней торговли в СССР, как для самого Советского Союза, так и для остальных социалистических государств, образованных после Второй мировой войны.

SUMMARY

The October Revolution and Introduction of the State Monopoly of Foreign Trade

The Soviet authorities began to set up, in the first days after the Revolution, new organization of conducting economic relations with foreign states, with the ultimate purpose to take entirely in their hands management of foreign trade. After a series of the first revolutionary measures by nationalization of foreign trade in 1918, the foundation was laid down for the introduction of state monopoly of foreign trade, that became one of the fundamental constitutional principles of the Soviet Union.

The state monopoly of foreign trade is realized through two basic functions: function of regulating and control of foreign trade, and function of direct managing of foreign trade operations.

The function of regulating and control of foreign trade was established by the introduction of the state monopoly of foreign trade and has remained to this day in the hands of supreme organs of state power and administration. The article gives the historical background and development in regulating this function and of organs that performed it.

Introduction of state monopoly of foreign trade did not mean, as its historical development revealed, that the state should exclusively through its state organs, carry the foreign trade business with foreign countries. Here, we also have a definite historical development, from the October Revolution to date, which is exposed in the article, and which led to the present situation, where all Soviet foreign trade organizations appear as the chief exponents of the trade exchange with abroad. Independent and autonomous legal persons, authorized by the competent state organ to carry foreign trade business are responsible for their commitments up to the amount of their assets. These organizations enjoy the monopoly of export and import of goods from the list of merchandise they are allotted, so that their competing is excluded both in the home and international market.

At the end of the article the political and legal significance of the introduction of state monopoly of foreign trade in the USSR is stressed, both with respect to the Soviet Union and other socialist states created after World War II.

RESUME

La Révolution d'Octobre et l'introduction du monopole d'Etat du commerce extérieur

Le pouvoir soviétique a commencé dès les premiers jours de la Révolution à édifier la nouvelle organisation de l'exercice des relations économiques avec les Etats étrangers, dont le but final a été de confier à l'Etat de prendre en main entièrement la conduite du commerce extérieur. A la suite d'une série de premières mesures révolutionnaires par la nationalisation du commerce extérieur en 1918 les fondements ont été posés de l'introduction du monopole d'Etat du commerce extérieur, qui est devenu l'un des principes constitutionnels fondamentaux de l'Union Soviétique.

Le monopole d'Etat du commerce extérieur se réalise au moyen de deux fonctions fondamentales: la fonction de réglementation et de contrôle du commerce extérieur et la fonction de l'exercice direct des opérations de commerce extérieur.

La fonction de réglementation et de contrôle du commerce extérieur a été instituée par l'introduction du monopole d'Etat du commerce extérieur et elle est restée jusqu'à aujourd'hui en mains des organes les plus élevés du pouvoir et de l'administration de l'Etat. Dans l'article est exposé l'historique et le développement de la réglementation de cette fonction et des organes qui l'avait exercée.

L'introduction du monopole d'Etat du commerce extérieur ne signifiait pas, comme son développement historique l'a prouvé, que c'est l'Etat lui-même qui effectuera directement par l'intermédiaire de ses organes, les organes d'Etat, les échanges de commerce extérieur avec l'étranger. Il existe ici aussi une voie déterminée de l'évolution historique suivie depuis la Révolution jusqu'à nos jours, qui a été exposée dans l'article, et qui aboutit à l'état actuel quand apparaissent comme titulaires principaux des échanges dans le commerce avec l'étranger les organisations de commerce extérieur fédérales. Ces organisations sont des personnes morales autonomes et indépendantes, — autorisées par l'organe d'Etat compétent pour l'exercice des affaires de

commerce extérieur, qui répondent de leurs obligations jusqu'au montant de leur patrimoine, — jouissent du monopole de l'exportation et de l'importation des marchandises d'après la liste qui leur a été assignée, de sorte que leur concurrence est exclue tant sur le marché intérieur que sur le marché international.

Dans la conclusion l'auteur a souligné l'importance politique et juridique du monopole d'Etat du commerce extérieur en U.R.S.S. tout aussi bien pour l'Union Soviétique que pour les autres Etats socialistes formés après la Deuxième guerre mondiale.